

بررسی تاثیر کیفیت حکمرانی بر رشد اقتصادی در ایران و کشورهای منتخب همسایه^۱ (ترکیه و پاکستان)

دکتر اکبر کمیجانی*، دکتر پروانه سلاطین**

* استاد دانشکده اقتصاد، دانشگاه تهران.

** دانش آموخته دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات. Email: par_salatin@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۱۰/۲۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۰۴/۲۰

چکیده

در این مقاله اثر کیفیت حکمرانی بر رشد اقتصادی با استفاده از داده‌های تلفیقی (پانل) در ایران و کشورهای منتخب همسایه (ترکیه و پاکستان) در دوره ۲۰۰۷-۱۹۹۶ مورد بررسی قرار گرفته است. برای این منظور ابتدا شاخص کیفیت حکمرانی معرفی گردیده و سپس روند آن در ایران بررسی شده است. نتایج حاصل از بررسی نشان می‌دهد که در ایران کیفیت حکمرانی دارای وضعیت مطلوبی نمی‌باشد. نتایج حاصل از برآورد مدل نیز نشان می‌دهد:

شاخص کیفیت حکمرانی در هر سه کشور دارای تاثیر مثبت و معنادار بر نرخ رشد اقتصادی می‌باشد. اما میزان تاثیرگذاری این شاخص در ترکیه بیشتر از ایران و پاکستان می‌باشد. به طوری که با یک واحد تغییر در کیفیت حکمرانی، نرخ رشد اقتصادی در ترکیه، ایران و پاکستان به ترتیب ۰/۱۱، ۰/۰۶ و ۰ درصد تغییر می‌یابد. **واژه‌های کلیدی:** کیفیت حکمرانی، داده‌های تلفیقی (پانل)، شاخص بانک جهانی.

مقدمه

وجود دارد. شراکت موجود سبب می‌شود که از امور عمومی به شکل صحیح‌تر و بهینه‌تری بهره‌برداری شود. ارتباط صحیح موجود بین سه رکن فوق‌زمینه را برای تحقق حکمرانی خوب در ابعاد مختلف میسر می‌سازد. در حکمرانی خوب این سه رکن به عنوان فعالان اصلی محسوب می‌شوند.

مفهوم دولت و حکمرانی در تعابیر امروزی و مباحث مربوط به حدود اختیارات، اقتدار و اندازه آن، از قرن شانزدهم میلادی در ادبیات حوزه و اندیشه وارد شد. در

نظریه حکمرانی از مباحث حوزه اندیشه در عرصه‌های سیاست، اقتصاد، مدیریت، حقوق، جامعه‌شناسی، علوم اجتماعی و در برخی مکاتب نظیر مکتب اسلام از مباحث اندیشه در حوزه دینی محسوب می‌شود. در این نظریه، ضمن پذیرش دخالت منطقی دولت بر نقش تسهیل‌گری آن تاکید می‌شود. در این نظریه بین سه رکن اصلی دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی ارتباط نزدیکی

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری خانم پروانه سلاطین تحت عنوان "تاثیر حکمرانی خوب بر رشد اقتصادی در گروه کشورهای منتخب

(OPEC) می‌باشد. که به راهنمایی دکتر اکبر کمیجانی در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۳۱ در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات دفاع گردیده است

تخصیص‌دهنده منابع هستند. هرگونه دخالت دولتی برای تغییر در آنچه بازارها به وجود می‌آورند ضد تولیدی است. نگاه به دولت از «عامل توسعه» به جدی‌ترین «مانع توسعه» تغییر یافت. در دوره اجماع واشنگتنی، سازمان‌های جهانی از جمله: صندوق بین‌المللی پول با طراحی اصول دهگانه زیر که در واقع نسخه‌ای بود که برای همه کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته به صورت یکسان تجویز شده بود، یک حرکت جهانی را در جهت محو توسعه نیافتگی و عقب‌ماندگی کشورهای فقیر جهان آغاز کردند.

این اصول عبارتند از: کنترل کسری بودجه، هدفمند کردن یارانه‌ها، اصلاح نظام مالیاتی، آزادسازی نرخ بهره، نرخ ارز رقابتی، آزادسازی تجاری، آزادسازی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، خصوصی‌سازی، مقررات‌زدایی و احترام به حقوق مالکیت. هدف این اصلاحات تدوین فرمولی برای ایجاد بخش خصوصی پویا و افزایش رشد اقتصادی بود. برخی از کشورها (عمدتاً کشورهای پیشرفته) به صورتی آرام و مطالعه شده به ابعادی از خصوصی‌سازی و تعدیل تن دادند و نمونه‌هایی از موسسات دولتی را به صورت مشروط به بخش خصوصی واگذار کردند. اما عمل تعدیل و خصوصی‌سازی در بسیاری از کشورهای جهان سوم بدون مطالعه کافی و بررسی هماهنگی این تئوری‌ها با شرایط کشورهای مذکور انجام شد. فقدان مطالعه کافی و اجرای عجولانه برنامه تعدیل ساختاری، سپردن امور به بخش خصوصی و کوتاه کردن دست دولت‌ها در کشورهای جهان سوم باعث بروز معضلات فراوان اجتماعی و اقتصادی و حتی بلیبی گردید. (Williamson, 2003) بسیاری از این مشکلات زمینه ایجاد اجماع پساواشنگتنی (1998, Stiglitz) را تشکیل داد. در اجماع پسا واشنگتنی هدف دستیابی به توسعه مساوات طلبانه، توسعه پایدار و توسعه مردم‌سالاری است. هم‌چنین در اجماع پسا واشنگتنی دولت مکمل بازار است و دولت و بخش خصوصی عمیقاً در هم تنیده شده‌اند. نباید سوال به این صورت مطرح شود که آیا دولت باید دخیل باشد یا نه، بلکه چگونگی دخالت مهم است. بنابراین مسئله اصلی توسعه چگونگی دخالت دولت است.

نظریه‌های آن دوره بی‌کفایتی ماهوی و نظری دولت‌ها برای ورود در عرصه‌های اقتصادی تبیین گردید و تفکر آزادی مطلق کسب و کار ترویج گردید و ورود دولت به اعمال وظایف قهری، امری طبیعی تلقی شد. در این حوزه، اندازه دولت آن اندازه‌ای تلقی می‌شود که متناسب با اصل آزادی کسب و کار باشد. از آن دوران تاکنون که هزاره دوم میلادی نیز سپری شده است، نظریه دولت دست‌خوش دگرگونی و فراز و نشیب‌های فراوانی شده است. در بررسی نظریه‌های دولت در پنجاه سال اخیر می‌توان دریافت که اندیشه‌های اقتصادی مربوط به نظریه‌های دولت، مراحل متعددی را طی کرده است. (Murray, 2000). در دهه ۱۹۳۰ با ظهور نظریات کینز و انتقاد از اقتصاد کاملاً آزاد، نقش دولت در اقتصاد گسترش یافت و این روند تا اوایل دهه ۱۹۷۰ که به تدریج زمینه‌های جهانی شدن و نظم نوین جهانی مطرح شد کم و بیش ادامه داشت. نتایج حاصل از دخالت وسیع دولت در این دوران نشان می‌دهد، که دخالت وسیع دولت، تخصیص منابع اقتصادی را بهبود نداده است. نرخ رشد بالاتری را برای اقتصاد این‌گونه کشورها به همراه نداشته است. فضای باثبات اقتصادی را موجب نشده است. سرانجام دخالت و سیطره گسترده دولت‌ها در این‌گونه کشورها سبب گردیده تا به عدم تعادل اقتصادی در متغیرهای کلان دچار شوند. از این رو در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ نوعی حمله ایدئوژیک علیه دولت صورت گرفت. (21, p: 2000, Wilkin) و دیدگاه طرفداران اقتصاد بازار (مکتب شیکاگو یا نئولیبرال‌ها) که خصوصی‌سازی را یک غایت و کمال مطلوب دانسته و خواهان کاهش سهم دولت در تولید ناخالص داخلی و محدود کردن نقش دولت در اقتصاد بودند به شدت رواج یافت. در دیدگاه طرفداران اقتصاد بازار که در ابتدای دهه ۹۰ به اجماع واشنگتنی^۱ و یا سیاست‌های تعدیل ساختاری (Williamson, 2003, pp: 10-13) معروف شد، باور به قدرت بازارها و انتخاب مردم بود و کارآمدی رقابت و قیمت‌های بازار جای تخصیص دولتی منابع را می‌گرفت. طبق این دیدگاه بازارها بهترین نتایج را به بار می‌آورند و قیمت‌ها بهترین

بهبودی به هم مرتبط یک راه حل بهینه برای مسائل اقتصادی ایران باشد. از این رو هدف اصلی این مقاله بررسی تأثیر کیفیت حکمرانی^۱ بر رشد اقتصادی در ایران و کشورهای منتخب همسایه (ترکیه و پاکستان) در دوره ۲۰۰۷-۱۹۹۶ می باشد. سایر اهداف این مقاله به صورت زیر می باشد:

- تشریح چگونگی ساخت شاخص های حکمرانی خوب.
- معرفی شاخص کیفیت حکمرانی و بررسی روند آن در ایران در دوره ۲۰۰۷-۱۹۹۶ و مقایسه آن با کشورهای منتخب همسایه (ترکیه و پاکستان).

با توجه به هدف اصلی این مقاله سوال این است که آیا کیفیت حکمرانی تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی ایران و کشورهای منتخب همسایه (ترکیه و پاکستان) دارد؟ برای پاسخگویی به این سوال با توجه به متغیرهای مختلف تأثیرگذار بر رشد اقتصادی، مدل مورد نظر معرفی و از روش داده های تلفیقی^۲ در دوره ۲۰۰۷-۱۹۹۶ برآورد گردیده است. برای برآورد از آمارهای^۳ WDI 2008، اوپک، Governance Matter 2008 استفاده شده است. در این راستا این مقاله در بخش بخش تدوین شده است. در بخش دوم مبانی نظری حکمرانی خوب و مطالعات تجربی صورت گرفته در زمینه حکمرانی خوب و شاخص های آن بررسی می گردد. در بخش سوم متدولوژی ساخت شاخص های حکمرانی تشریح می گردد. در بخش چهارم شاخص کیفیت حکمرانی معرفی می شود و سپس روند این شاخص در ایران و سایر کشورهای منتخب همسایه (ترکیه و پاکستان) بررسی می گردد. در فصل پنجم، مدل مورد نظر معرفی و آزمون می گردد. در نهایت در فصل ششم جمع بندی، نتیجه گیری و توصیه های سیاسی ارائه می شود.

در اجماع پسا و اشنگتنی، یک معیار جدید برای ارزیابی دولت، تحت عنوان حکمرانی خوب مطرح می گردد. در نظریه حکمرانی خوب که به لحاظ تبارشناسی باید آن را در ذیل مکتب نهادگرایی جدید طبقه بندی کرد، تکیه اصلی بر نوع رابطه میان حکومت و مردم است به همین دلیل گفته می شود که برای توضیح اختلاف سطح رشد اقتصادی در جوامع مختلف، باید قبل از توجه به متغیرهایی هم چون حجم سرمایه، تعداد نیروی کار، بهره وری عوامل تولید و مانند آن به مفاهیم اساسی تری مانند ماهیت حکومت، نهادها و فرآیندهای موجود در جامعه، ثبات سیاسی، میزان ثبات رژیم حاکم و احتمال تداوم سیاست های جاری در صورت مرگ و میر یا تغییر رهبران و دولتمردان، حدود حاکمیت نظم و قانون، فساد در دستگاه اداری و موضوعاتی از این قبیل که نشان دهنده شاخص های حکمرانی خوب می باشند، توجه کرد. (Feddereke, Klitgrad, ۲۰۰۳) این شاخص ها تأثیر معناداری بر روی رشد اقتصادی دارند. و در حال حاضر این شاخص ها بیش از سایر متغیرها از توان توضیح دهندگی تفاوت عملکرد کشورها و مناطق مختلف جهان در دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی برخوردارند. این شاخص ها کلیات نظام سیاسی و اقتصادی کشورها را نمایان می سازند. واضح است که حکمرانی خوب یک ایده آل است که دستیابی کامل به آن دشوار است تعداد کمی از کشورها و جوامع به حکمرانی خوب در معنای کامل آن نزدیک شده اند. به هر حال برای دستیابی به توسعه پایدار باید اقدامات لازم جهت رسیدن به این ایده آل با هدف تحقق کامل آن در واقعیت صورت گیرد. در ایران این عزم ملی وجود دارد که باید مسیر توسعه را طی کرد و این مهم در سند چشم انداز توسعه کشور منعکس شده است. در حقیقت، محیط های متلاطم و رقابتی، نرخ بالای بیکاری، گسترش شهرنشینی، ناکارآمدی اقتصادی مبتنی بر درآمد نفت، گسترش نا موزون بخش دولتی و افزایش هزینه های جاری آن، نرخ تورم فزاینده، فشار مضاعفی بر دولتمردان ایران تحمیل می کند تا به بازسازی دولت در مفهوم کلی آن بپردازند. در این ارتباط موضوع حکمرانی خوب می تواند با تجمیع ساز و کارهای نوسازی و

1. Quality of governance

2. Panel Data

3. World Development Indicator 2008

مبانی نظری حکمرانی خوب

تعاریف حکمرانی خوب

در زمینه حکمرانی خوب تعاریف متعددی از اشخاص و نهادهای ملی و بین‌المللی ارائه شده است. که در این مقاله مبنای اصلی، تعریف و شاخص‌های ارائه شده توسط بانک جهانی می‌باشد.

لیون، حکمرانی خوب را، مدیریت اثربخش منابع اقتصادی و اجتماعی یک کشور می‌داند. به گونه‌ای که چنین مدیریتی شفاف، پاسخگو، عدالت‌جو و باز باشد. (Lyon, 2000, pp: 87) از نظر داروین، حکمرانی خوب در حقیقت پارادایم جدید در اعمال حاکمیت محسوب می‌شود. که سعی دارد با تجمیع ویژگی‌های خاص، حاکمیت ایده‌آل را توصیف کند. ظهور حکمرانی خوب رامی‌توان مجموعه جدیدی از ایدئولوژی حاکمیتی در اداره امور عمومی به حساب آورد که سبب شکل‌گیری ایده‌ها و باورهای کلیدی در مدیریت کلان جامعه شده است. (Darwin, J., 1996, pp: 21-25.)

بانک توسعه آفریقا (African Development Bank) به عنوان اولین بانک منطقه‌ای با رویکرد چند جانبه‌گرایی، حکمرانی خوب را به عنوان سیاست رسمی حکومت‌ها معرفی می‌کند. حکمرانی خوب از نظر این بانک همان حکمرانی شفاف (Sound Governance) است که بر اساس چهار مبنای به هم پیوسته «پاسخگویی، شفافیت، قابلیت پیش بینی و مشارکت» استوار است. (Santiso, Carlos, 2002, pp: 12)

برنامه توسعه سازمان ملل با انتشار گزارش حکمرانی و توسعه انسانی پایدار، (UNDP, 1997) ادبیات نوینی را در مفهوم حکمرانی شکل داد. این سازمان حکمرانی را بهره‌گیری مدیران اجرایی، مقامات سیاسی و اقتصادی برای اداره امور تمام سطوح کشوری داند. شاخص‌های کلیدی حکمرانی خوب از نظر UNDP عبارتند از: مشارکت^۱، حاکمیت قانون^۲، شفافیت^۳، مسئولیت‌پذیری^۴، اجماع‌مداری^۵، عدالت^۶، اثربخشی

و کارایی^۷، پاسخگویی^۸ و دیدگاه استراتژیک^۹.

بانک جهانی، حکمرانی را شیوه استفاده از قدرت در مدیریت منابع اقتصادی و اجتماعی کشور برای دستیابی به توسعه تعریف می‌کند. در این تعریف، مفهوم حکمرانی به طور مستقیم به مدیریت فرایند توسعه می‌پردازد که شامل دو بخش خصوصی و عمومی است؛ حکمرانی شامل ظرفیت و کارکردهای بخش عمومی می‌باشد. هم‌چنین قوانین و نهادهایی را برای هدایت بخش عمومی و خصوصی فراهم می‌نمایند. پاسخگویی نیز باید مورد توجه باشد که شامل پاسخگویی عملکرد اقتصاد می‌باشد. به طور کلی می‌توان گفت حکمرانی یک فرایند محیط نهادی است که شهروندان میان خودشان و با نهاد اجتماعی و دولتی دارند که با یکدیگر در تعامل می‌باشند. در تعریف دیگر (Koufmann, Kraay, 2003) بانک جهانی حکمرانی را به عنوان سنت‌ها و نهادهایی تعریف می‌کند که توسط آنها قدرت به منظور مصلحت عمومی در یک کشور، اعمال می‌شود که مشتمل بر: ۱- فرایندی است که از طریق آن صاحبان قدرت، انتخاب، نظارت و تفویض می‌شوند. ۲- ظرفیت و توانایی دولت برای اداره کارآمد منابع و اجرای سیاست‌های درست. ۳- احترام شهروندان و دولت به نهادهایی که تعاملات اجتماعی و اقتصادی میان آنها را اداره می‌کنند.

هم‌چنین بانک جهانی (World bank 2005)، حکمرانی خوب را بر اساس شش شاخص تعریف می‌کند و بر اساس این شاخص‌ها وضعیت حکمرانی خوب را در کشورهای مختلف هر دو سال یکبار در دوره ۲۰۰۲-۱۹۹۶ و به صورت سالانه در دوره ۲۰۰۷-۲۰۰۲ مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این شاخص‌ها عبارتند از:

۱- حق اظهار نظر و پاسخگویی^{۱۰}.

1. Participation
2. Rule of Law
3. Transparency
4. Responsiveness
5. Consensus Orientation
6. Faut
7. Effectiveness and Efficiency
8. Accountability
9. Strategic Vision
10. Voice and Accountability.

سمینارهایی نیز در این رابطه برگزار شد که از آن جمله می‌توان به همایش سپتامبر ۲۰۰۲ اصفهان اشاره نمود. در این سمینار به مباحث حکمرانی خوب، حاکمیت قانون، حقوق بشر و... پرداخته شده است. در سال‌های اخیر سازمان‌های دولتی و غیر دولتی نیز به این موضوع توجه نموده‌اند که از آن جمله می‌توان به تلاش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در تدوین لوح فشرده حکمرانی خوب، تلاش مرکز توانمندسازی سازمان‌های غیر دولتی در برگزاری کارگاه‌های حکمرانی خوب و حاکمیت قانون، تلاش سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در تهیه و تنظیم برنامه توسعه پایدار نیروی انسانی و کاهش فقر اشاره نمود. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در فاصله سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۱ در قالب طرح پژوهشی حکمرانی خوب، مجموعه گزارش‌هایی را در زمینه حکمرانی منتشر نمود که با نگاهی جهانی و با رویکردی اقتصادی به بررسی این نظریه پرداخته است. کتاب حکمرانی خوب بنیان توسعه، از دیگر دستاوردهای این مرکز می‌باشد. (میدری، خیرخواهان، ۱۳۸۳) سایر مطالعات در زمینه حکمرانی خوب به صورت زیر می‌باشد:

گانی ودونکن (۲۰۰۴) از چهارشاخص، حاکمیت قانون، کارایی و اثربخشی دولت، کیفیت مقررات، توسعه و پیشرفت‌های اجتماعی برای ارزیابی حکمرانی خوب استفاده نمودند. هر کدام از این شاخص‌ها از چندین شاخص فرعی و هر شاخص فرعی از چندین زیر شاخص تشکیل شده است. شاخص‌های اصلی حکمرانی در دامنه میان صفر (ضعیف‌ترین حالت) و یک (بهترین حالت) قرار دارند. شاخص‌های اصلی بر پایه منابع مختلف آماری براساس ۳۳ شاخص فرعی در دوره ۲۰۰۲-۱۹۸۵ محاسبه شده‌اند. برای محاسبه شاخص‌های فرعی نیز از مقادیر benchmark (BMV) برای نشان دادن مقادیر عددی ماکزیممی و مینیممی هر شاخص استفاده شده است. در سایر مطالعات کمی مربوط به حکمرانی از مفهوم benchmark استفاده نگردیده است. در این پژوهش، از کمترین و بیشترین مقدار مربوط به هر شاخص فرعی و زیر شاخص فرعی استفاده شده است. و سپس فرمول‌های زیر برای محاسبه شاخص‌های حکمرانی به کاررفته است:

۲- ثبات سیاسی وعدم خشونت^۱.

۳- کارایی و اثربخشی دولت: ^۲ کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله.

۴- بار مالی مقررات: ^۳ مقررات اضافی و هزینه‌های آن.

۵- حاکمیت قانون^۴.

۶- کنترل فساد^۵.

در این تعریف هر اندازه ویژگی‌های مثبت مانند حاکمیت قانون، پاسخگویی و کارایی و اثربخشی دولت در یک جامعه بیشتر، فساد، مقررات اضافی و بی‌ثباتی سیاسی و خشونت کمتر باشد حکمرانی در آن جامعه برای نیل به اهداف توسعه مناسب‌تر است. از سوی دیگر بانک جهانی حکمرانی خوب را آن نوع حکمرانی می‌داند که در آن نهادهای عمومی به شیوه‌ای مسئولانه، شفاف و پاسخگو عمل می‌کنند. به گونه‌ای که منجر به کاهش فقر و افزایش رشد گردد. از نظر این بانک، گزارشات متعددی وجود دارند که در آنها وجود حکمرانی بد را از جمله دلایل اصلی شکست دولت‌ها و تضعیف کارکردهای بازار دانسته می‌شود. (Olukoshi, Adebayoo, 2003)

سابقه پژوهش

حکمرانی خوب در ایران در حوزه نظری و کاربردی سابقه چندانی ندارد، در حقیقت به دنبال مشارکت نهادهای بین‌المللی در بازسازی کشور پس از جنگ، در نیمه دوم دهه ۱۳۷۰ تغییرات ساختاری و سازمانی در بخش دولتی، بخش خصوصی و نهادهای مدنی در اولویت قرار گرفت. در این راستا بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول به موازات اعطای تسهیلات به ایران، برنامه‌هایی را به منظور تجدید ساختار در مدیریت کلان اقتصادی و بعضاً سیاسی و اجتماعی دنبال کردند. یونیسف و برنامه توسعه ملل متحد نیز با تأسیس دفتری در ایران به مطالعه و سنجش شاخص‌های حکمرانی خوب در حوزه‌های اقتصادی، اداری، بهداشتی و محیط زیست پرداختند. همایش‌ها و

1. Political Instability and Violence
2. Government Effectiveness
3. Regulatory Burden
4. Rule of Law
5. Corruption

همچنین خطر نقض قراردادها از جانب دستگاه دولتی. این محققان دریافتند که یک انحراف معیار بهبود در شاخص‌های حکمرانی سبب افزایش ۱/۲ درصدی رشد درآمد خواهد شد.

مطالعات بالداکی وهمکاران^۶ (۲۰۰۳)، هال وهمکاران (۱۹۹۹)^۷، کاوندا^۸ (۲۰۰۶) نشان دهنده ارتباط مثبت میان حکمرانی خوب و رشد اقتصادی می‌باشند.

نتایج حاصل از مطالعات مختلف نشان می‌دهند که حکمرانی خوب با گسترش ارتباط میان پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، مدیریت منازعات اجتماعی، سیاست‌های بهتر به افزایش موجودی سرمایه، بهره‌وری سرمایه‌گذاری دولتی و ساختارهای زیربنایی کمک کرده و با توزیع حقوق میان کارترین کارگزاران، بهره‌وری و رشد را افزایش می‌دهد و از طریق تقویت حقوق مالکیت، انگیزه سرمایه‌گذاری و اقتباس فناوری جدید را بالا می‌برد و با مرزبندی حقوق بازار از طریق رقابت، رانت تولیدکننده را محدود ساخته و توان دولت را برای وضع مقررات کنترلی و نظارت‌های مورد نیاز برای اصلاح نقایص بازار افزایش می‌دهد و سبب افزایش مخارج آموزشی و بهداشتی و کاهش فرار مغزها می‌شود. تمام این موارد از دید تابع تولید، به این معناست که اقتصادهای دارای حکمرانی خوب می‌توانند با داده معین سرمایه، مقدار بیشتری از تولید را نسبت به اقتصادهای دارای حکمرانی ضعیف به‌دست آورند. از این رو موضوع حکمرانی خوب در عملکرد بلندمدت رشد اقتصادی حائز اهمیت است.

متدولوژی ساخت شاخص‌های حکمرانی

با توجه به تعاریف مختلف حکمرانی خوب، مجموعه وسیعی از شاخص‌ها را می‌توان برای آن در نظر گرفت. برخی از این شاخص‌ها عبارتند از: مشروعیت قانون اساسی، انتقادات دموکراتیک، احترام به حقوق بشر، حاکمیت قانون، آزادی سیاسی، پیش‌بینی ثبات قانون، مشارکت عمومی، استقلال قوه قضاییه، شفافیت، عدم وجود فساد، رسانه‌های مستقل فعال، آزادی اطلاعات،

$$SDII_t = \frac{AIV_t - BMV_t^{\min}}{BMV_t^{\max} - BMV_t^{\min}}$$

^۱SDII زیرشاخص‌های شاخص فرعی، AIV مقدار واقعی شاخص، BMV^{\min} مقدار حداقل benchmark و BMV^{\max} مقدار حداکثر benchmark. t نشانگر سال می‌باشد.

شاخص‌های فرعی به صورت زیر محاسبه می‌شوند:

$$SDI_t^d = \sum_{t=1}^T \left[\left(\frac{AIV - BMV_t^{\min}}{BMV_t^{\max} - BMV_t^{\min}} \right) \div n \right]$$

در نهایت مقدار عددی شاخص کیفیت حکمرانی^۲ (GI) که میانگین ساده، چهار شاخص حکمرانی خوب می‌باشد. به صورت زیر حاصل می‌شود:

$$GI = \left[\frac{1}{4} (D_1 + D_2 + D_3 + D_4) \right]$$

D_1 و D_2 ، D_3 ، D_4 چهار شاخص اصلی حکمرانی

خوب، می‌باشند.

کناک^۳ (۲۰۰۳)، فنگ^۴ (۲۰۰۳)، ارتباط میان ساختارهای حکمرانی، کیفیت نهادی و رشد اقتصادی را بررسی نمودند. این مطالعات نشان می‌دهند بهبود شاخص‌های حکمرانی خوب اثرات مستقیمی هم بر توسعه اقتصادی و هم بر توسعه انسانی دارد.

کناک و کیفر^۵ (۱۹۹۷)، رابطه مثبت و معناداری را میان شاخص‌های حکمرانی خوب که آن را شاخص کیفیت نهادی نامیدند با رشد اقتصادی اثبات نمودند، این شاخص‌ها مبتنی بر ارزیابی‌ها و بررسی جوامعی هستند که براساس مکانیزم بازاری عمل می‌کنند. این شاخص، پنج متغیر زیر را در بر می‌گیرد.

کیفیت دیوان‌سالاری دولت، فساد دولت (دستگاه حکومتی)، کارایی قوانین و مقررات، خطر مصادره اموال و

1. Sub-dimension indicator index

2. Quality of governance

3. knack

4. Feng

5. knack, keepers

6. Baldacci et al

7. Hall et al

8. Kangundu

هر کدام از منابع اطلاعاتی مشاهده شده، سیگنالی ناقص و مخدوش^۲ در مورد سطح واقعی ولی مشاهده نشده حکمرانی در کشور مورد بررسی ارائه می‌کنند، هم‌چنین فرض می‌شود^۳ نشان دهنده سطح واقعی بعد^۳ مورد نظر حکمرانی نظیر کنترل فساد اداری در کشور^۴ باشد. اطلاعات مشاهده شده شاخص مورد نظر حکمرانی (فساد) شامل مجموعه‌ای از زیر شاخص‌ها $k=1, \dots, k$ می‌باشد که هر کدام از آنها رتبه یکی از جنبه‌های فساد را در هر کدام از کشورهای $j=1, \dots, j$ که توسط شاخص مذکور پوشش داده می‌شود، نشان می‌دهد. توجه شود k_j نشان دهنده مجموعه‌ای از شاخص‌هایی باشد که کشور j در آنها شرکت دارد. هم‌چنین k_j نشان دهنده تعداد شاخص‌های موجود برای کشور j و Y_j نشان دهنده امتیاز^۴ اطلاعات مشاهده شده کشور j در شاخص k می‌باشد. هم‌چنین برای سادگی اندیس‌های زمانی را از این نمادها حذف می‌کنیم. فرض دیگر این است که می‌توان گروه اطلاعات مشاهده شده را به صورت تابع خطی از حکمرانی مشاهده نشده z_j و جمله خطای ε_{jk} که خطاهای ادراکی و تغییر نمونه‌گیری هر شاخص می‌باشند را به صورت زیر نشان داد.

$$Y_{jk} = \alpha_k + \beta_k (g_j + \varepsilon_{jk})$$

در این رابطه α_k و β_k پارامترهای مجهولی هستند که جایگاه حکمرانی مشاهده نشده (g_j) را در فضای اطلاعات مشاهده شده Y_{jk} نشان می‌دهند. فرض می‌شود $g(j)$ متغیر تصادفی نرمال با میانگین صفر و واریانس یک می‌باشد. هم‌چنین عبارت جزء اخلاص دارای توزیع نرمال با میانگین صفر و واریانس یک می‌باشد که در میان منابع اطلاعاتی مختلف k متفاوت است. علاوه بر این فرض می‌شود که جملات خطای منابع اطلاعاتی مختلف با یکدیگر همبسته نیستند^۵.

بی‌طرفی مقامات و پاسخگویی. (Corkery, 1999) میزان تأکید بر ویژگی‌های فوق در کشورهای مختلف متفاوت است. زیرا ارزش‌های اجتماعی و هم‌چنین فرهنگ‌ها در کشورها متفاوت هستند. در این راستا کافمن، کرای و زویبدو - لوباتون، (2002) (Kaufmann, Kraay, Mastrazzi) صدها شاخص بین‌کشوری را به عنوان متغیرهای جانشین برای جنبه‌های گوناگون حکمرانی عنوان نموده‌اند. این شاخص‌ها که از انواع مختلف سازمان‌ها، از جمله نهادهای تجاری درجه‌بندی ریسک، سازمان‌های چند جانبه، مؤسسات پژوهشی و سایر سازمانهای غیر دولتی (NGO) به دست می‌آیند همپوشانی زیادی دارند. این شاخص‌ها بر نظر سنجی از کارشناسان، بنگاه‌ها و شهروندان مبتنی هستند و گستره وسیعی از موضوعات مانند ذهنیت مردم از ثبات سیاسی و فضای کسب و کار، دیدگاه‌های مربوط به تأمین کافی خدمات عمومی و افکار عمومی در زمینه حاکمیت قانون و خبررسانی در مورد وقوع فساد را پوشش می‌دهند. این موارد به عنوان زیر شاخص‌های شش شاخص اصلی حکمرانی خوب (حق اظهار نظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی، کارایی یا اثربخشی دولت، کیفیت قانون، حاکمیت قانون و کنترل فساد) محسوب می‌شوند. آخرین اطلاعات مربوط به این زیرمؤلفه‌ها توسط ۳۵ منبع اطلاعاتی توسط ۳۲ سازمان مختلف در سال ۲۰۰۷ به وجود آمده است.

بانک جهانی با استفاده از این منابع اطلاعاتی، شاخص‌های فوق‌الذکر را در کشورهای مختلف جهان با استفاده از متدولوژی ترکیبات مشاهده نشده استاندارد^۱ با تقریب و خطا تخمین می‌زند. آخرین تخمین مربوط به سال ۲۰۰۷ می‌باشد که در آن شش شاخص مذکور در ۲۱۲ کشور هر دو سال یک‌بار در دوره ۲۰۰۲-۱۹۹۶ و سالانه در دوره ۲۰۰۷-۲۰۰۲ تخمین زده شده است.

این متدولوژی علاوه بر اینکه امکان ساخت مجموعه‌ای از شاخص‌های حکمرانی که نمونه بزرگی از کشورها را پوشش می‌دهد، فراهم می‌سازد. ساختاری را برای دستیابی به برآوردهای حکمرانی دارای حداقل واریانس ایجاد می‌کند. فرض اصلی مدل ترکیبات مشاهده نشده استاندارد بسیار ساده است. در این مدل فرض می‌شود که

1. Standard unobserved components models.

2. Noisy or imperfect signal

3. Dimension

4. Score

۵. این فرض بسیار قوی است که برای شناسایی رابطه مورد نظر به آن نیاز است. برای بحث مفصل پیرامون اعتبار این فرضیه و تبعات عدم برقراری آن به کوفمن، کرای و زویبدو و لوباتون (a ۱۹۹۹) و کوفمن، کرای و ماستروزی (۲۰۰۶) مراجعه شود.

$$E[g_j | y_j] = \sum_{k \in K_j} W_{jk} \left(\frac{y_{jk} - \alpha_k}{\beta_k} \right) \quad (2)$$

$$V[g_j | y_j] = \left(1 + \sum_{k \in K_j} \sigma_k^{-2} \right) \quad (3)$$

میانگین شاخص حکمرانی مشروط بر اطلاعات موجود برای کشور j که به عنوان برآورد حکمرانی مورد استفاده قرار می‌گیرد. میانگین وزنی امتیاز اطلاعات مشاهده شده استنادار کشور مذکور در هر کدام از منابع مورد بررسی می‌باشد. وزن‌های مورد استفاده برای هر کدام از منابع نیز معکوس نسبت دقت منبع اطلاعاتی مورد نظر به صورت زیر می‌باشد. این وزن‌ها بر پایه قابلیت اتکاب هر کدام از منابع تعیین می‌شوند.

$$W_k = \sigma_k^{-2} \left(1 + \sum_{k \in K_j} \sigma_k^{-2} \right)^{-1}$$

به بیان دیگر، در میانگین شرطی به منابع اطلاعاتی دارای اطلاعات (نشانه‌های) دقیق‌تر در مورد حکمرانی وزن بیشتری تخصیص داده می‌شود. واریانس توزیع شرطی نیز در مجموع بیانگر میزان دقت یا قابلیت اعتماد برآورد حکمرانی مذکور است. از این رو هر چه میزان دقت منابع اطلاعاتی مورد استفاده بیشتر باشد یا تعداد منابع اطلاعاتی موجود برای هر کشور بیشتر باشد، مقدار واریانس کاهش خواهد یافت. توجه شود برای محاسبه رابطه (۲) ابتدا پارامترهای نامعلوم α_k و β_k و σ_k از طریق تابع حداکثر راست نمائی تخمین زده می‌شود.^۳

رابطه (۲) به عنوان برآورد حکمرانی برای هر کشور و ریشه دوم (جذر) واریانس اشاره شده در رابطه (۳) را به عنوان انحراف معیار برآورد حکمرانی هر کشور در نظر گرفته می‌شود. از این روابط می‌توان برای ساختن فواصل اطمینان که بعضاً به صورت ساده آن‌ها را تحت عنوان «حاشیه خطا»^۴ نیز می‌نامند، استفاده کرد.

برآوردهای حاصله نشان می‌دهند که شاخص‌های تخمین زده شده دارای میانگین صفر و انحراف استاندارد یک می‌باشند. بنابراین با توجه به توزیع نرمال برآوردهای

$$E(\varepsilon_{jk})^2 = \sigma_\varepsilon^2(k)$$

پارامترهای مدل ترکیبات مشاهده نشده یعنی α_k و σ_k دارای تفاسیر روشنی هستند. با توجه به این فرض که میانگین شاخص حکمرانی مشاهده نشده و جملات خطا برابر صفر هستند، پارامتر α_k صرفاً نشان دهنده میانگین اطلاعات مشاهده شده از شاخص k می‌باشد. پارامتر β_k نشان دهنده شیب رابطه میان حکمرانی واقعی و مشاهده نشده با اطلاعات مشاهده شده در شاخص k می‌باشد. از آنجا که حکمرانی مشاهده نشده دارای انحراف معیار یک است، β_k نشان می‌دهد که افزایش اطلاعات مشاهده شده به بهبود یک انحراف معیار در حکمرانی واقعی می‌انجامد. نهایتاً انحراف معیار جمله خطا σ_k نیز نشان می‌دهد که شاخص مشاهده شده تا چه حد در مورد شاخص حکمرانی واقعی اطلاعات کسب کرده است. اگر σ_k بزرگ (کوچک) باشد، اطلاعات مشاهده شده برآورد بسیار غیردقیقی (دقیقی) از حکمرانی واقعی را ایجاد می‌کند.

فروض فوق الذکر در رابطه با مدل ترکیبات مشاهده نشده این امکان را فراهم می‌آورد تا از طریق محاسبه توزیع شرطی حکمرانی مشاهده نشده مشروط بر اطلاعات مشاهده شده هر کشور، معلومات خود را در مورد سطح حکمرانی مشاهده نشده هر کشور تکمیل نماییم. فرض می‌شود $y_i = (y_{i1}, \dots, y_{ijk})$ نشان دهنده اطلاعات مشاهده شده برای کشور j در هر منبع اطلاعاتی (k_j) باشد که این کشور در آن وجود دارد. با توجه به این که حکمرانی مشاهده نشده (g_j) و جمله خطا (ε_{jk}) مشترکاً دارای توزیع نرمال هستند، لذا توزیع مشترک^۱ داده‌های مشاهده شده (y_j) و حکمرانی مشاهده نشده (g_j) نیز باید نرمال باشد. به این مفهوم که توزیع شرطی حکمرانی مشروط بر داده‌های مشاهده شده هر کشور نیز نرمال خواهد بود. بنابراین برآورد حکمرانی برای هر کشور صرفاً بیانگر میانگین این توزیع شرطی است و دقت این برآوردها نیز براساس انحراف معیار توزیع شرطی تعیین خواهد شد.

با اعمال نتایج استاندارد برای توزیع نرمال چند متغیره^۲ توزیع شرطی g_j با فرض نرمال بودن اطلاعات مشاهده شده (y_j) دارای میانگین و واریانس زیر خواهد بود.

۳. برای اطلاعات بیشتر به رساله رجوع شود.

4. Margins of error

1. Joint distribution
2. Multivariate normal distribution

ارزیابی موقعیت ایران از نظر شاخص‌های حکمرانی

در این قسمت براساس آمارهای ارائه شده توسط بانک جهانی برای شاخص‌های حکمرانی خوب روند کیفیت حکمرانی رادراقتصاد ایران بررسی می‌کنیم. آمارهای مربوط به کشور ایران در جدول (۲) آورده شده است. باید توجه داشت هر چند این اعداد تا حدودی خطای اندازه‌گیری دارند و تقریبی می‌باشند. ولی می‌توانند وضعیت رتبه‌بندی کشورها را از لحاظ، ضعیف، متوسط، خوب و یا بحرانی بودن نشان دهند.

باید توجه داشت بانک جهانی برای کیفیت حکمرانی، شاخص عددی محاسبه نکرده است. در این مقاله بر اساس مطالعه (Gani & Duncan (2004) میانگین ساده حسابی این شش شاخص به عنوان شاخص کیفیت حکمرانی محسوب شده است.

براساس جدول (۲) با بهبود وضعیت هر شش شاخص نشان‌دهنده کیفیت حکمرانی در سال ۱۹۹۸ نسبت به سال ۱۹۹۶ وضعیت شاخص کیفیت حکمرانی از ۱/۰۶- در سال ۱۹۹۶ به ۰/۷۱- در سال ۱۹۹۸ تغییر (بهبود) یافته است. در سال ۲۰۰۰ علی‌رغم بهبود وضعیت شاخص‌های کارایی و اثربخشی دولت، ثبات سیاسی، حاکمیت قانون با بدتر شدن وضعیت شاخصهای کنترل فساد و حق اظهار نظر و پاسخگویی وثابت ماندن شاخص کیفیت مقررات، شاخص کیفیت حکمرانی از ۰/۷۱- به ۰/۶۹- تغییر (بهبود) یافته است. در سال ۲۰۰۲ بهبود شاخص کنترل فساد و کیفیت مقررات با بدتر شدن وضعیت سایر شاخص‌ها نسبت به سال ۲۰۰۰، کیفیت حکمرانی را از ۰/۶۹- به ۰/۷۶- تغییر (بدتر) داده است. در سال ۲۰۰۳ علی‌رغم بهبود شاخص کارایی و اثر بخشی دولت، کیفیت مقررات و حاکمیت قانون با بدتر شدن وضعیت شاخص‌های کنترل فساد، ثبات سیاسی و عدم خشونت، حق اظهار نظر و پاسخگویی، کیفیت حکمرانی از ۰/۷۶- به ۰/۸- تغییر (بدتر) یافته است. در سال ۲۰۰۴ با بهبود اندک دو شاخص حاکمیت قانون و حق اظهار نظر و پاسخگویی مواجه هستیم اما بدتر شدن وضعیت سایر شاخص‌ها کیفیت حکمرانی را از ۰/۸- به ۰/۸۷- تغییر (بدتر) داده است. در سال ۲۰۰۵، با بدتر شدن وضعیت تمام شاخص‌ها نسبت به سال ۲۰۰۴، کیفیت

حاصله، اکثر قریب به اتفاق این شاخص‌ها میان ۲/۵- و ۲/۵ قرار دارند به گونه‌ای که مقادیر بالاتر با پیامدهای حکمرانی بهتر متناسب است. در ادامه با استفاده از این روش و آمارهای ارائه شده توسط بانک جهانی، بامرتب کردن این اطلاعات برای بیش از دویست کشور در سال ۲۰۰۷ جدول (۱) درمی‌یابیم که کشور ایران در سال ۲۰۰۷ از لحاظ شاخص‌های حق اظهار نظر و پاسخگویی و کیفیت مقررات رتبه صد و سی و هشتم، از نظر شاخص حاکمیت قانون رتبه صد و هفدهم، از نظر شاخص ثبات سیاسی و عدم خشونت رتبه صد و بیست و هفتم، از نظر شاخص کارایی و اثربخشی دولت رتبه صد و بیستم، از نظر شاخص کنترل فساد رتبه نود و دوم را در میان کشورهای مختلف جهان به خود اختصاص داده است. (اعداد کوچک تر نشان دهنده رتبه بهتر است) همچنین بررسی رتبه سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان در در جدول (۱) نشان دهنده جایگاه بهتر کشور ترکیه در شاخص‌های مذکور (به غیر از شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی) نسبت به ایران و پاکستان در سال ۲۰۰۷ می‌باشد.

جدول (۱): بررسی رتبه ایران، ترکیه، پاکستان از نظر شاخص‌های حکمرانی خوب در سال ۲۰۰۷

ایران	ترکیه	پاکستان	
۱۳۸	۱۳۰	۱۲۴	حق اظهار نظر و پاسخگویی
۱۱۷	۷۳	۱۲۱	حاکمیت قانون
۹۲	۶۴	۱۱۳	کنترل فساد
۱۳۸	۵۸	۹۹	کیفیت مقررات
۱۲۰	۶۲	۱۱۲	کارایی و اثربخشی دولت
۱۲۷	۱۱۰	۱۴۵	ثبات سیاسی و عدم خشونت

منبع: با استفاده از اطلاعات موجود در منبع زیر، رتبه بندی، توسط نویسنده این مقاله صورت گرفته است. برای اطلاعات بیشتر به رساله رجوع شود.

Kaufmann, d, Kraay, A, Mastruzzi, Massimo, "Governance Matter VII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2007", World Bank, 2008.

- حکمرانی از ۰/۸۷- به ۰/۹۸- تغییر (بدتر) یافته است. در سال ۲۰۰۶، شاخص کنترل فساد و کارایی اثر بخشی دولت بهبود اندکی یافته‌اند اما بدتر شدن وضعیت سایر شاخص‌ها کیفیت حکمرانی را از ۰/۹۸- به ۰/۰۷- تغییر (بدتر) یافته است. در سال ۲۰۰۷، علی‌رغم ثابت ماندن شاخص‌های ثبات سیاسی و حق اظهار نظر و پاسخگویی، وضعیت سایر شاخص‌ها نسبت به سال ۲۰۰۶ بدتر شده است. لذا کیفیت حکمرانی از ۰/۰۷- به ۰/۱- تغییر (بدتر) یافته است. هم‌چنین بررسی روند شاخص‌های حکمرانی خوب در اقتصاد ایران در طی دوره ۲۰۰۷-۱۹۹۶ نشان می‌دهد که به استثنای سالهای ۲۰۰۳، ۲۰۰۴ بدترین موقعیت، مربوط به شاخص کیفیت مقررات می‌باشد. در سال ۲۰۰۴ و ۲۰۰۳ بدترین موقعیت، مربوط به شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی می‌باشد. هم‌چنین بهترین موقعیت در سال ۱۹۹۶ مربوط به شاخص ثبات سیاسی و عدم خشونت، در سال ۱۹۹۸ مربوط به شاخص حاکمیت قانون، در سال ۲۰۰۰ مربوط به شاخص کارایی و اثربخشی دولت و در دوره ۲۰۰۷-۲۰۰۲ مربوط به شاخص کنترل فساد می‌باشد.
- در خصوص حق اظهار نظر و پاسخگویی در ایران بنا به دلایل زیر وضعیت مناسبی برای این شاخص وجود ندارد. (۱۳۸۳، قلی‌پور)
- پراکندگی و تعدد دستگاه‌ها و مراجع متولی امور عمومی کشور.
- عدم شایسته سالاری و نظام نامناسب انتخاب و انتصاب.
- فعالیت ضعیف و غیر نظام‌مند احزاب سیاسی در جامعه.
- ضعف نظام دموکراتیک، زیرا پاسخگویی لازمه قهری نظام دموکراتیک است و فقدان نظام دموکراتیک، سبب کاهش پاسخگویی می‌شود.
- نا کارآمدی دستگاه‌های نظارتی، مستقل نبودن و وابستگی سیاسی آنها.
- ضعف تعهدات اخلاقی و دینی، که اگر درونی می‌بود، سبب شکل‌گیری وجدان کاری و تعهد به مردم می‌شد.
- توجه اندک و غیرعلمی به ارزیابی، نظارت و پابین بودن آن در کلیه امور.
- بی‌برنامگی دولت و عقب افتادن از برنامه‌های حداقلی.
- نا کارآمدی مدیران دولتی.
- عدم تناسب و تعادل میان قدرت و اختیار با مسئولیت و سطح پابین نظارت مردمی که خود ناشی از مداخله اندک مردم در تعیین سیاست‌ها و مدیران است که از جمله عوامل اصلی ساختار قانونی بر شمرده می‌شود.

جدول (۲): بررسی روند شاخص‌های حکمرانی خوب و کیفیت حکمرانی در ایران

سال	کنترل فساد	اثربخشی دولت	ثبات سیاسی و عدم خشونت	کیفیت مقررات	حاکمیت قانون	حق اظهار نظر و پاسخ‌گویی	شاخص کیفیت حکمرانی
۱۹۹۶	-۰/۹۱	-۰/۷۵	-۰/۶۹	-۱/۷۲	-۰/۹۸	-۱/۳۵	-۰/۰۶
۱۹۹۸	-۰/۴۷	-۰/۵۴	-۰/۴۵	-۱/۵۴	-۰/۴۴	-۰/۸۷	-۰/۷۱
۲۰۰۰	-۰/۵۱	-۰/۳۵	-۰/۴۳	-۱/۵۴	-۰/۳۸	-۰/۹۵	-۰/۶۹
۲۰۰۲	-۰/۳	-۰/۵۴	-۰/۸۲	-۱/۲۸	-۰/۵۵	-۱/۱۱	-۰/۷۶
۲۰۰۳	-۰/۳۴	-۰/۴۸	-۱/۰۵	-۱/۱۱	-۰/۵۴	-۱/۲۸	-۰/۱۸
۲۰۰۴	-۰/۵۲	-۰/۵۸	-۱/۰۸	-۱/۲۶	-۰/۵۳	-۱/۲۷	-۰/۸۷
۲۰۰۵	-۰/۵۴	-۰/۷۷	-۱/۱۵	-۱/۴۶	-۰/۷۶	-۱/۲۴	-۰/۹۸
۲۰۰۶	-۰/۵۳	-۰/۷۲	-۱/۳۳	-۱/۵۵	-۰/۸۱	-۱/۵۲	-۱/۰۷
۲۰۰۷	-۰/۵۶	-۰/۷۸	-۱/۳۳	-۱/۶۶	-۰/۸۴	-۱/۵۲	-۱/۱

نیز، سبب می‌شود تا کارآمدی افزایش یابد و یا فساد اداری و مالی رواج یابد و موانعی در مسیر جذب سرمایه‌های خارجی و توسعه بخش خصوصی به وجود آید. لذا به نظر می‌رسد ایجاد قوانین هماهنگ و آسان و قابل فهم برای همه نیاز کشور باشد.

همچنین بررسی روند شاخص کیفیت حکمرانی خوب در دوره ۱۹۹۶-۲۰۰۷ در جدول (۳) نشان دهنده وضعیت بهتر کشور ترکیه در شاخص‌های مذکور نسبت به ایران و پاکستان می‌باشد.

جدول (۳): بررسی روند شاخص کیفیت حکمرانی در ایران، ترکیه و پاکستان در دوره ۱۹۹۶-۲۰۰۷

سال	ایران	ترکیه	پاکستان
۱۹۹۶	-۱/۰۶	-۰/۲۵	-۰/۷۸
۱۹۹۸	-۰/۷۱	-۰/۲۷	-۰/۸۱
۲۰۰۰	-۰/۶۹	-۰/۲۴	-۰/۸۸
۲۰۰۲	-۰/۷۶	-۰/۲۹	-۰/۹۶
۲۰۰۳	-۰/۸	-۰/۱۶	-۰/۹۶
۲۰۰۴	-۰/۸۷	-۰/۱۴	-۱/۰۴
۲۰۰۵	-۰/۹۸	-۰/۰۳	-۰/۹۵
۲۰۰۶	-۱/۰۷	-۰/۰۴	-۰/۹۳
۲۰۰۷	-۱/۱	-۰/۰۹	-۱/۰۷

محاسبات پژوهش

ارائه مدل و تخمین آن

با توجه به متغیرهای مختلف^۱ تاثیرگذار بر رشد اقتصادی، برای بررسی ارتباط میان کیفیت حکمرانی و رشد اقتصادی در ایران و مقایسه آن با سایر کشورهای منتخب همسایه (ترکیه و پاکستان) از مدل زیر استفاده شده است.

$$GGDP_{it} = \beta_0 + \beta_1 GC_{it} + \beta_2 T_{it} + \beta_3 INF_{it} + \beta_4 EXOIL_{it} (EX_{it}) + \beta_5 SP_{it} + \beta_6 SS_{it} + \beta_7 K_{it} + \beta_8 L_{it} + \beta_9 GI_{it} + U_{it}$$

۱. براساس مطالعه Barro, Sala-I-Martin (2004) تاثیر ۶۷

متغیر بر روی رشد اقتصادی در مطالعات مختلف ارزیابی شده است.

با نبود پاسخگویی مناسب از سوی نهادهای دولتی، جامعه مدنی و بازیگران اقتصادی و عدم نظارت نهادهای قانونی و مردمی، کارایی فعالیت‌های مسئولان اجرایی کاهش می‌یابد.

شاخص کنترل فساد نیز تحت تاثیر وجود دولت وابسته به نفت، عدم کارایی نظام پرداخت‌های دولتی و کیفیت پایین مالیه عمومی، و موارد زیر دارای شرایط نامناسبی می‌باشد.

قوانین و مقررات پیچیده در کشور (قوانین مالیاتی، گمرکی، تجاری، بانکی و...) و کلیه مواردی که مردم برای اجرای فعالیتی نیاز به تأیید ارگان‌های کشوری دارند. انحصار دولتی وضع مالیات و عوارض گمرکی؛ ارتباط میان مالیات دهندگان و مأموران مالیاتی گاهی منجر به فساد مالیاتی می‌شود.

عرضه کالاهای مختلف به قیمتی کمتر از بازار مانند قیمت بنزین، آرد، دارو و...

در خصوص شاخص اثربخشی و کارایی دولت، به دلیل بزرگ بودن بیش از حد دولت در اقتصاد ایران کارایی لازم وجود ندارد. با عدم کارایی دولت، بخش خصوصی - دیگر نهاد دارای نقش در مباحث حکمرانی خوب - نیز متأثر خواهد شد و عدم کارایی در بخش دولت نه تنها بخش دولتی را متضرر می‌نماید، بلکه بخش خصوصی را نیز متحمل هزینه‌هایی می‌سازد. با عدم کارایی بخش خصوصی به تبع عدم کارایی در بخش دولتی، رشد اقتصادی کاهش می‌یابد. و در نهایت منجر به نابسامانی‌های اقتصادی از جمله فقر می‌گردد. از دیگر دلایل ناکارایی این شاخص می‌توان به ناکارآمدی نظام اداری کشور، کیفیت پایین فعالیت‌های دستگاه اجرایی کشور که ناشی از بهره‌وری پایین فعالیت‌های عمومی است، عدم ارتباط دولت با سایر قوا، وجود بروکراسی زاید و فقدان سیستم ارزیابی مستمر اشاره کرد.

در خصوص شاخص کیفیت مقررات، در ایران وجود قواعد متعدد مالیاتی، گمرکی و تجاری و مواردی از این قبیل سبب گردیده درک قوانین برای مردم آسان نباشد. در نتیجه هزینه‌هایی بر مردم و نیز بخش خصوصی وارد آید. افزایش هزینه‌های بخش خصوصی به تبع تعدد قوانین

بررسی نتایج حاصل از برآورد مدل به روش اثرات ثابت نشان می‌دهد:

- در ایران و ترکیه، مخارج مصرف نهایی دولت دارای اثر منفی و معنادار بر نرخ رشد اقتصادی می‌باشد. در پاکستان دارای اثر معناداری بر نرخ رشد اقتصادی نیست.

- در ترکیه درآمدهای مالیاتی دولت دارای اثر منفی و معناداری بر نرخ رشد اقتصادی می‌باشد. در ایران و پاکستان دارای اثر معناداری بر نرخ رشد اقتصادی نیست.

- در ترکیه و ایران، تورم دارای اثر منفی و معنادار بر نرخ رشد اقتصادی می‌باشد. در پاکستان دارای اثر معناداری بر نرخ رشد اقتصادی نیست. میزان اثرگذاری تورم بر نرخ رشد اقتصادی در ایران بیشتر از ترکیه می‌باشد.

- در هر سه کشور درآمدهای صادراتی دارای اثر مثبت و معناداری بر نرخ رشد اقتصادی می‌باشد.

- نسبت ثبت نام در مقطع ابتدایی و متوسطه (شاخص سرمایه انسانی) در ایران و ترکیه دارای اثر مثبت و معنادار بر نرخ رشد اقتصادی می‌باشد. در پاکستان نسبت ثبت نام در مقطع ابتدایی دارای اثر معنادار بر نرخ رشد اقتصادی نیست.

- سرمایه فیزیکی در هر سه کشور دارای تاثیر مثبت و معنی دار بر نرخ رشد اقتصادی می‌باشد.

- نیروی کار در هر سه کشور دارای اثر معنادار بر نرخ رشد اقتصادی نیست.

- شاخص کیفیت حکمرانی در هر سه کشور دارای تاثیر مثبت و معنادار بر نرخ رشد اقتصادی می‌باشد. میزان تاثیرگذاری این شاخص در ترکیه بیشتر از ایران و پاکستان می‌باشد. به طوری که با یک واحد تغییر در کیفیت حکمرانی، نرخ رشد اقتصادی در ترکیه، ایران و پاکستان به ترتیب ۰/۱۶، ۰/۱۱، ۰/۰۶ درصد تغییر می‌یابد.

نتیجه گیری

با توجه به بررسی‌های انجام شده، می‌توان نتایج این تحقیق را به صورت زیر ارائه نمود:

در این معادله GDP نرخ رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰، GC میزان مخارج مصرفی نهایی دولت به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰، T درآمدهای مالیاتی دولت، INF نرخ تورم به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰، EX سهم مجموع صادرات کالاها و خدمات و صادرات نفتی از GDP به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰، SP و SS نسبت ثبت نام در مقطع ابتدایی و متوسطه از کل، K سهم سرمایه ثابت ناخالص داخلی از GDP به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ به عنوان موجودی سرمایه فیزیکی، L سهم نیروی کار از جمعیت فعال، به عنوان شاخص نیروی کار، GI شاخص کیفیت حکمرانی است که براساس مطالعه Gani & Duncan (2004) از میانگین ساده حسابی، شش شاخص حکمرانی خوب معرفی شده توسط بانک جهانی به دست آمده است. U جمله خطا می‌باشد. با توجه به اینکه داده‌های آماری شاخص‌های حکمرانی از سال ۱۹۹۶ موجود می‌باشد، دوره زمانی تحقیق ۲۰۰۷-۱۹۹۶ انتخاب شده است. هم‌چنین مدل منتخب به روش رگرسیون داده‌های تلفیقی^۱ (شامل اثرات ثابت و اثرات تصادفی) مورد برآورد قرار گرفته است تا امکان مقایسه شرایط متفاوت حکمرانی و تاثیر این تفاوت بر رشد اقتصادی فراهم گردد.

جدول (۴): نتایج حاصل از برآورد مدل با شاخص کیفیت حکمرانی در ایران، ترکیه، پاکستان (۲۰۰۷-۱۹۹۶): متغیر وابسته: نرخ رشد تولید ناخالص داخلی

کشور	ایران	ترکیه	پاکستان
متغیرهای توضیحی			
GC	-۰/۰۰۳*	-۰/۰۰۲*	-۰/۰۲
T	-۰/۰۴	-۰/۰۲*	-۰/۰۳
INF	-۰/۰۱*	-۰/۰۰۹*	-۰/۰۰۲
EX	۲/۰۴*	۰/۷۹*	۰/۴*
SP	۰/۰۹*	۰/۰۹*	۰/۰۴
SS	۰/۶۶*	۰/۳*	۰/۱*
K	۰/۵۹*	۰/۵*	۰/۲۵*
L	-۰/۴۴	-۰/۳۶	-۰/۳۳
GI	۰/۱۱*	۰/۱۶*	۰/۰۶*
R ²	۰/۹۳		
F _{test}	۱۹/۸		
H _{test}	۱۲/۷		

منبع: یافته‌های پژوهش

* تمامی اعداد مشخص شده در سطح ۹۰٪ معنادار هستند.

- می‌باشد.
- بررسی روندشاخص کیفیت حکمرانی در دوره ۱۹۹۶-۲۰۰۷ نشان دهنده وضعیت بهتر کشور ترکیه در این شاخص نسبت به ایران و پاکستان می‌باشد.
- نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که موضوع حکمرانی خوب در عملکرد بلندمدت رشد اقتصادی حائز اهمیت است. به گونه‌ای که ارتباط مثبت و مستقیمی میان حکمرانی خوب و رشد بلند مدت اقتصادی وجود دارد. هم‌چنین توانایی دولت در فراهم ساختن نهادهای پشتیبان رشد و کاهش فقر و ایجاد حکمرانی خوب، امری حیاتی برای توسعه است.
- از این رو پیشنهاد می‌شود:
 - حکمرانی خوب به جای یک برنامه یا هدف منفرد و مقطعی که الزاماً در زمانی پایان می‌پذیرد، باید به عنوان یک خط مشی بلند مدت در نظر گرفته شود.
 - در تعیین آنچه باید با محوریت حکمرانی خوب تغییر یابد، لازم است همه افراد درگیر شوند. راهبری گذر از حکمرانی سنتی به حکمرانی خوب باید توسط نمایندگان گروه‌های مختلف صورت گیرد.
 - روشی باید در پیش گرفته شود که همه دستگاه‌های اجرایی خود را در قبال تحقق حکمرانی خوب مسئول بدانند. یعنی باید هدف قابل اجرا برای دستگاه‌های اجرایی در خصوص بهبود شیوه حکمرانی تعریف شود.
 - اطمینان حاصل شود که همه دستگاه‌های اجرایی به طور کامل از هدف‌های حکمرانی خوب، خط‌مشی‌هایی که باید تعقیب شوند، خبردار می‌شوند و از ارائه برنامه‌های بهبود نظام اداری که ظاهری گسسته از هم دارند، اجتناب شود.
- بررسی روندشاخص‌های حکمرانی خوب در اقتصاد ایران در طی دوره ۲۰۰۷-۱۹۹۶ نشان می‌دهد که به استثنای سالهای ۲۰۰۳، ۲۰۰۴ بدترین وضعیت، مربوط به شاخص کیفیت مقررات می‌باشد. در سال ۲۰۰۴ و ۲۰۰۳ بدترین موقعیت، مربوط به شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی می‌باشد. هم‌چنین بهترین وضعیت در سال ۱۹۹۶ مربوط به شاخص ثبات سیاسی و عدم خشونت در سال ۱۹۹۸ مربوط به شاخص حاکمیت قانون، در سال ۲۰۰۰ مربوط به شاخص کارایی و اثربخشی دولت و در دوره ۲۰۰۲-۲۰۰۷ مربوط به شاخص کنترل فساد می‌باشد.
- کشور ایران در سال ۲۰۰۷ از لحاظ دو شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی و کیفیت مقررات رتبه صد و سی و هشتم، از نظر شاخص حاکمیت قانون رتبه صد و هفدهم، از نظر شاخص ثبات سیاسی و عدم خشونت رتبه صد و بیست و هفتم، از نظر شاخص کارایی و اثربخشی دولت رتبه صد و بیستم، از نظر شاخص کنترل فساد رتبه نود و دوم را در میان بیش از دویست کشور جهان به خود اختصاص داده است.
- بررسی رتبه سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان در سال ۲۰۰۷ در میان بیش از دویست کشور نشان دهنده جایگاه بهتر کشور ترکیه در شاخص‌های مذکور (به غیر از شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی) نسبت به ایران و پاکستان می‌باشد.
- بررسی وضعیت شاخص کیفیت حکمرانی در دوره ۲۰۰۷-۱۹۹۶ در اقتصاد ایران نشان می‌دهد که به دلایل مختلف از جمله فقدان سیاست‌گذاری مناسب، فساد اقتصادی، بورکراسی ناکارآمد، عدم پاسخگویی تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران در برابر عملکردشان... کیفیت حکمرانی دارای وضعیت مطلوبی نمی‌باشد.
- شاخص کیفیت حکمرانی در هر سه کشور دارای تاثیر مثبت و معنادار بر نرخ رشد اقتصادی

منابع فارسی:

- ۱- قلی‌پور، رحمت‌الله، «نقش دولت در حکمرانی خوب، تحلیل و امکان‌سنجی در ایران»، رساله

- expenditures, and economic growth: an empirical analysis*", Georgia state university, 2006.
- 13- Knack, S. (Ed.) (2003), *Democracy, Governance and Growth*, Ann Arbor: The university of Michigan press.
- 14- Knack, Stephen and Philip Keefer «why don't poor countries catch up? A cross-national test of an institutional explanation, *Economic Inquiry*, 1997, volume 35, page 590-602
- 15- Kaufmann, Daniel, Art Kraay, and Pablo Zoido - Loba ton., "Aggregating Governance Indicators", Policy Research working paper NO. 2195. 1999a. World Bank, Policy Research Department, Washington D. C. Available at <http://www.worldbank.org/wbi/governance/>
- 16- Kaufmann, Daniel & Kraay, Art, Massimo Mastruzzi, "Governance Matters VII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2007", World Bank Institute, June 2008.
- 17- Kaufmann, D. Kraay, A. & Mastruzzi, M. (2002), "Governance Matters III": Governance Indicators for 1996 - 2002, available at: www.worldbank.org/wbi/governance
- 18- Kaufmann, Daniel & Kraay, Art, Massimo Mastruzzi, (1999b). "Governance Matters." World Bank Policy Research Working Paper No. 2196, Washington, D. C.
- 19- Kaufmann, Daniel & Kraay, Art, Massimo Mastruzzi, (2002). "Governance Matters II- Updated Indicators for 2000/01." World Bank Policy Research Working Paper No. 2772, Washington, D. C.
- 20- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi (2004). "Governance Matters III: Governance Indicators for 1996, 1998, 2000, and 2002". World Bank Economic Review. 18: 253-287.
- 21- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi (2005). "Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2004. World Bank Policy Research Working Paper No. 3630. Washington, D. C.
- دکتری، دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۳
- ۲- میدری، احمد، جعفر خیرخواهان، «حکمرانی خوب بنیان توسعه»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- منابع لاتین:
- 3- Baldacci, emanuele, Hillman, Arye. L, Kojima, Naoko c. "Growth, Governance, and Fiscal policy transmission channels in low-income countries", IMF working paper, (2003)
- 4- Buildig partnerships for Good urban, Esfahan, September 2002, 7-6.
- 5- El - Ayouty, et al, *Corruption as Anti-development in perspectives on 9/11*, Greenwood publishing Group: west port, CT. Summer 2003.
- 6- Feng, Y. (2003), *Democracy, Governance and Economic performance: Theory and Evidence*, Cambridge: MA, MIT press.
- 7- Feddereke, Johannes and Klitgrad, Robert, "Economic Growth and social Indicators: an exploratory analysis" the university of Chicago, 1998, 755-756.
- 8- Governance for Sustainable Human Development, A UNDP policy paper, UNDP, 1997.
- 9- Gani, Azmat & Duncan, Ron, "Fijis governance index", Australian national university and the university of the South Pacific at the university of the South Pacific. (2004).
- 10- Hall, Robert, E, and Charles I. Jones. 1999, why do some countries produce so much more output per worker than others? *Quarterly Journal of Economics* 114, no, 1: 83-116.
- 11- "In Governance: Concepts and Applications", Corkery, Joon(ed), with IIAS working group, International Institute for administrative studies, Brussels, 1999.
- 12- Kangundu, Paul, "The Quality of Governance, composition of public

- Policy research working paper No. 3106, The World Bank.*
- 28- Murray R. and Otendah C. O, "A Market Oriented Administration in the Welfare state", No 1. United Nations, Department of Technical Cooperation for Development
- 29- Olukoshi, Adebayoo (2003), "Democratization, Globalization and Effective Policy-making- In- Africa", WWW. Yahoo. Com.
- 30- P. Wilkin, "Solidarity in a Global age - Seattle and beyond", Ilos Angeles: International studies Association Conference, March 2000, p: 21
- 31- Stiglitz, Joe, "More instruments and broader Goals: Moving toward the Washington consensus", 1998
- 32- Williamson. J, "from reform agenda to damaged brand name", Finance & development, September 2003, pp. 10-13.
- 33- World bank 2005. Governance Indicators, 1996-2004. Washington D. C: World Bank. Available <http://info.worldbank.org/governance/kkz2004/tables.asp>
- 22- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi(2006a). "Measuring Governance Using Perceptions Data", in Susan Rose-Ackrman, ed. Handbook of Economic Corruption. Edward Elgar.
- 23- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi(2006b). "Governance Matters V: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2005". World Bank Policy Research Working Paper No. 4012. Washington, D. C.
- 24- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi(2007a). "The Worldwide Governance Indicators Project: Answering the Critics". World Bank Policy Research Working Paper No. 4149. Washington, D. C.
- 25- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi(2007b). "Growth and Governance: A Reply/Rejoinder". Journal of Politics. 69(2): 555-562.
- 26- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay and Massimo Mastruzzi(2007c). "Governance Matters VI: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2005". World Bank Policy Research Working Paper No. 4280. Washington, D. C.
- 27- Koufmann, D, Kraay, A. and Matruzzi, M. (2003), "Governance matter III: governance indicators for 1996-2002",